

PLATON'DA İDEA-DOĞA İLİŞKİSİNE "FARKLI" BİR BAKIŞ

Mehmet Eren GEDİKLİ*

ÖZ

Platon, sık sık deneysel bilimleri ihmal eden, Antik Yunan'da ve sonrasında empirik bilimlerin ilerlemesinin önünde engel oluşturan, matematiksel bilimlerin salt formal ve kuramsal yapısının dışında herhangi bir bilgiye ya da bilimsel görüşe değer vermeyen, duyulur gerçeklikten yalnızca doksa düzeyinde bilgiler çıkarılabileceğini düşünen, en iyi ihtimalle doğa hakkında akla en yakın ya da olası bir mitos geliştirmenin ötesine geçilemeyeceğini düşünen bir filozof olarak anılır. Makale bu bağlamda artık meşhûrât haline gelmiş, doğayı salt bir yanılsamadan, görünüşten ibaret gören ve bu sebeple duyulur şeylerden uzaklaşarak saf aklın, tefekkürün "emin sularına" doğru yelken açarak "ayrı" ve "aşkın" bir gerçeklik olarak ideaları temaşa etmeyi salık veren bir "öte-dünyacı filozof Platon" imajını sorgulatmayı hedef edinmiştir. Çünkü ifade edilen Platon "anlatısı" büyük oranda Platon'un belirli bir biçimde yorumlanmasının neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda makale, Platon'un "bilimci" yönünü vurgulayan Nettleship, Burnet, Natorp, Lutoslawski gibi yorumcuların Devlet diyalogunun "Bölünmüş Çizgi Analojisi" ve "Bilim Sınıflaması" gibi pasajları üzerine yorumlarına odaklanarak Platon'da idea-doğa ilişkisini farklı bir biçimde resmetmeyi ve böylece Platon'un bilimsel gelişmeyi engelleyen değil, tersine bilimsel düşünceyi teşvik eden bir filozof olduğunu göstermeyi hedefliyor.

Anahtar Sözcükler: Platon, Bölünmüş Çizgi Analojisi, İdea, Doğa, Bilim.

A "DIFFERENT" VIEW OF THE IDEA-NATURE RELATIONSHIP IN PLATO

ABSTRACT

Plato is often referred to as a philosopher who neglected the empirical sciences, who was an obstacle to the progress of the empirical sciences in Ancient Greece and afterwards, who did not value any knowledge or scientific opinion beyond the purely formal and theoretical structure of the mathematical sciences, who thought that only doctrinal knowledge could be deduced from sensible reality, who thought that at best one could not go beyond developing the most plausible or possible mythos about nature. In this context, the article aims to question the now well-known image of Plato as an "other-worldly philosopher" who sees nature as a mere illusion, an appearance, and who therefore recommends sailing away from sensible things towards the "safe zone" of pure reason and contemplation and experiencing ideas as a "separate" and "transcendent" reality. This is because the Platonic "narrative" is largely the result of a certain interpretation of Plato. In this direction, the article aims to paint the idea-nature relationship in Plato in a different way by focusing on the interpretations of commentators such as Nettleship, Burnet, Natorp, Lutoslawski, who emphasize Plato's "scientist" aspect, on passages such as "The Analogy of the Divided Line" and "The Classification of Science" in the "State" dialogue, and thus to show that Plato is a philosopher who encourages scientific thought rather than hindering scientific development.

Keywords: Plato, Divided Line Analogy, Idea, Nature, Science

* Dr., E-posta: erengedikli@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6036-6683

Makalenin geliş tarihi: 05.07.2024
Makalenin kabul tarihi: 04.09.2024

Submission Date: 05 July 2024
Approval Date: 04 September 2024

Giriş

Makale, felsefe tarihinde ve tarihçiliğinde meşhûrât haline gelmiş, önyargı haline dönüşmüş duyulur şeyleri, doğayı salt bir yanılısamadan, görünüşten ibaret gören ve bu sebeple duyulur şeylerden uzaklaşarak saf aklın, tefekkürün "emin sularına" doğru yelken açarak "ayrı" ve "aşkın" bir gerçeklik olarak ideaları temaşa etmeyi salık veren bir "öte-dünyacı filozof Platon (M.Ö. 427-347)" imajını sorgulatmayı hedef edinmiştir. Çünkü ifade edilen Platon "anlatısı" büyük oranda Platon'un belirli bir biçimde yorumlanmasının neticesi olarak ortaya çıkmıştır.¹

Platon, sık sık deneysel bilimleri ihmal eden, Antik Yunan'da ve sonrasında empirik bilimlerin ilerlemesinin önünde engel oluşturan, ideaların ve matematiksel bilimlerin salt, formal ve kuramsal yapısının dışında herhangi bir bilimsel bilgiye ve görüşe değer vermeyen, duyulur gerçeklikten yalnızca doksa düzeyinde bilgiler çıkarılabileceğini düşünen, en iyi ihtimalle doğa hakkında (Timaios diyalogu²) akla en yakın ya da olası bir mitos geliştirmenin ötesine geçilemeyeceğini düşünen bir filozof olarak anılır.³

Platon'un doğa (duyulurlar) ve idea (düşünürlükler) arasında doğrudan bir ilişkinin kurulmasını imkânsız gördüğüne dair bu vb. yorumlar, temelde Platon'un idealara (matematiksel idealar dahil olmak üzere) "ayrı birer varoluş ya da tözsellik" yüklediği görüşünü merkeze koyarak iddialarını temellendirirler. İdealar ve matematiksel nesnelere değişmez ve hareketsiz oldukları için bu nesnelere oluş ve bozulma tabi olan diğer bir ifade ile değişim ve harekete tabi olan duyulur şeylerle ilişkili olması mümkün değildir. İdealar ve matematiksel nesnelere ayrı birer töz olarak "gökte bir yerlerde" mevcudiyetini korurken duyulur şeylerle aralarındaki ilişkiyi ise örneğin "Demiurgos" gibi ilahi bir varlığın müdahalesi sağlar. Böylece idea tarzı varoluş kipleri kendi saflıklarından, değişmezliklerinden bir şey kaybetmeden doğanın dolaylı nedeni haline gelir. Nitekim Aristoteles'in (M.Ö. 384-322) idealar kuramına getirdiği eleştirilerden önemli bir tanesi de ideaların yapısal özelliklerinden dolayı aslında Platon'un

¹ Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a Cilt:2*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, 323-325.

² Platon, Timaios, (çev. Furkan Akdemir), İstanbul: Say Yayınları, 2015, 38.

³ Lange, F. Albert, *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi I-II (çev. Prof. Dr. Ahmet Arslan)*, İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016, 66-78; Lloyd, G. E. R., *Eski Yunan'da Bilim Thales'ten Hristiyanlığın Doğuşuna (çev. Fatih Özeş)*, İstanbul: Say Yayınları, 2022, 106-112; Collingwood, R.G., *Doğa Tasarımı (çev. Kurtuluş Dinçer)*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, 68-71, 86-94.

öngördüğü duyulur şeylerin nedeni olma işlevini yerine getiremeyeceği ile ilgilidir. Dahası idealar, kendinde şeyler oldukları için onların bilgisini elde etmenin duyulur şeylerin ya da doğanın bilgisini elde etmede hiçbir işlevi ya da doğal şeyleri açıklama işlevi söz konusu olmayacaktır.⁴

Bu görüş çerçevesinde Platon için insanın gerçeğe ulaşabilmesi yalnızca saf düşünce ya da saf tefekkür yolu ile idea tarzı varlıklara ulaşarak ve duyusal tüm bilgilerden olabildiğince arınması ile mümkün hale gelir. İnsan ya da ruh önceki yaşamında tanıklık ettiği gerçekliği bu dünyaya geldiğinde unuttur ve duyulur dünyada karşı karşıya kaldığı bazı dışsal “tetikleyiciler” ile bu gerçeklikleri tekrar hatırlar ve idealar alemini de bu yolla keşfeder. Artık onun için bu safhadan sonra doğadan ödünç alınacak ya da ondan çıkarılacak hiçbir sonuç yoktur. Bu ise idea ve doğa arasındaki köprülerin tamamen yıkıldığı hatta tam bir bilgelik için yıkılması gerektiği metafiziksel ve epistemolojik bir görüşü Platon’un savunduğu anlamına gelir.⁵

Makale boyunca bu vb. görüşleri Platon yorumlarının merkezine koyan Platon yorumcuları ile örtük polemik yürütülecektir. Bu polemik, genel itibari ile klasik Platon yorumu olarak kabul edilmesi doğru olacak olan bu yorumlama biçiminin karşısına Platon’un “bilimci” yönünü daha baskın gören ve Platon’u bu perspektiften yorumlayan Nettleship, Burnet, Natorp gibi isimlerin yorumlarını getirmeye çalışarak sürdürülecektir. Bu sayede Platon’da idea-doğa ilişkisinin farklı bir perspektif ile nasıl ele alınabileceği gösterilmeye çalışılacaktır.

Platon’un bilimselci yorumu olarak isimlendirilmesi mümkün olan bu yorumlama biçimine göre Platon’un entelektüel hayatı boyunca asıl amaçlarından biri, doğaya dair bilgimizi duyarlılığın öznel, keyfi, geliş-güzel verilerinden ayırmak, duyusal gerçekliğin yasal ve objektif yapısını ortaya çıkarmaktır. Kısaca “görünümleri” kurtarmaktır. Bu bağlamda Platon, doğayı ve doğal olguları “açıklamayı” mümkün kılan koşullar, yöntemler hakkında düşünmüş bir düşünürdür. İdealar kuramı, diyalektik, episteme gibi Platon denildiğinde ilk akla gelen kuram, yöntem ve kavramlar da özünde yalnızca bu açıklama amacı için geliştirilmiştir. Bu yorumcu grubuna göre yukarıda ifade edilen metafizikçi Platon yorumunun (böyle isimlendirmek belki de en doğrusu

⁴ Arslan, Ahmet, *Aristoteles Cilt:3*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006, 42-47, 126-130; Copleston, F., *Platon, Felsefe Tarihi Yunanistan ve Roma Cilt:1 Bölüm:B (çev. Aziz Yardımlı)*, İstanbul: İdea Yayınevi, 2013, 47-53, 56-61.

⁵ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon’a Cilt:2*, 321-322; Ross, Sir William David, *Plato’s Theory of Ideas*, London: Oxford University Press, 1951, 58-68.

olacaktır) aksine Platon, bilimsel düşüncenin/düşünmenin önünde bir engel olmak şöyle dursun aksine onun gelişimi için ve ilerlemesi için gerekli ön-hazırlığın değerini ilk fark eden bunu da idealar ile doğa arasındaki bağı sürekli daha iyi ve sistematik bir hale getirmeye çalışarak göstermeye çalışmış bir düşünürdür. Öyle ki kısa ve sonuçsuz diyaloglar grubu olan Sokratik diyalogların ötesine geçerek kendi pozitif öğretisini ortaya koymaya başladığı andan itibaren Platon'un (örneğin, *Phaidon* diyalogundan itibaren) asıl meselelerinden birisi ve hatta teorik felsefesinin en temel problemi doğal gerçekliğin açıklanabilirliğidir. Tüm bu yorumcular için Platon, salt düşünce dünyasının zenginliğini keşfetme amacının çok ötesine geçmiş, idealar dünyasını Aristoteles'in⁶ ona atfettiği şekilde doğal gerçeklikten ayırmak şöyle dursun daima Parmenides (M.Ö. 515-460) merkezli Yunan Düşüncesi'ne musallat olmuş monist gözüken ancak özünde düalist evren kavrayışını aşmaya çalışmıştır. Bunu ise idealar ve doğa arasındaki ilişkiyi gerçek anlamda tesis etme yolu ile gerçekleştirmeye çalışmıştır.⁷

42

Platon'un bilimselci yorumu, geleneksel yorumun Platon'da idea-doğa ilişkisini yanlış yorumladığı kadar matematik ve doğa ilişkisini de yanlış yorumladığını düşünür. Bu bağlamda klasik yorumun birçok temsilcisi ana hatları ile Platon'un; I) doğa ve matematik arasındaki ilişkiyi dikotomik bir tarzda ele aldığını iddia etmiş ve bu düşüncenin doğal bir uzantısı olarak II) matematiksel nesnelerin bilgileri aracılığıyla duyulur şeylerden ve doğadan "kopmanın" onu "aşmanın" mümkün olduğunu ve bu sayede ideaların bilgisine erişilebileceğini savunduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu minvalde, Aristoteles'in de

⁶ Yukarıda sayılan isimlerin tümü Platon'un yanlış yorumlanmasının baş sorumlularından birisinin Aristoteles olduğunu düşünür. Bu durumu özetlemek için Burnet'ten bir alıntı yeterli olacaktır: "...Aristoteles'in eleştirdiği doktrini gerçekten anladığını göstermiyor. Bir matematikçi değil, bir biyolog olduğu ve günümüze kadar bu iki bakış açısını birbirinden ayıran bir duvar olduğu için, anlamamış olması pekâlâ mümkündür...Aristoteles'in kendinden önceki filozofların düşüncelerini eleştirmek isteyenler için çok gerekli olan tarih anlayışından tamamen yoksun olduğunu ve onun bu eksikliğini kendisinden önceki felsefeleri anlamamıza ciddi bir şekilde müdahale ettiğini unutmamalıyız. Makedonyalı genç bir İyonyalı'nın Akademi'de bulunan son derece gelişmiş matematik bilimini gerçekten anlaması beklenemezdi..." Burnet, John, *Platonism*, Berkeley: University of California Press, 1928,121-122.

⁷ Burnet, John, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, London: Macmillan and Co, 1928, 223-230, 349-350; Nettleship, Richard Lewis, *Lectures on the Republic of Plato*, London: Oxford University Press, 1922, 249-258, 289-284; Natorp, Paul, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism (Ed. & Trans. Vasilis Politis)*, Germany: Academia Verlag; Sankt Augustin 2004, 201-213; Lutoslawski Wincenty, *The Origin and Growth of Plato's Logic*, London: Longmans, Green, And Co. 1897, 295-310.

etkisi ile, oluş ve bozuluştan ibaret olan doğa ile ezeli-ebedi değişmez matematiksel doğrular ve gerçeklikler arasında herhangi bir ilişki kurulmasının her ikisinin farklı varlık tarzları olmaları nedeniyle a priori imkânsız olduğu görüşü Platon'a atfedilmiştir. Haliyle ideal bilim örneği olarak da yalnızca hipotetik-dedüktif ve formal sistemler -örneğin geometri gibi- olduğu Platon'a söylenebilir.⁸ Ancak bilimselci yoruma göre Platon'a atfedilen bu görüş - makalede sorgulanacağı ve aksi birçok iddia ve yorumla destekleneceği gibi- doğru değildir. Bu nedenle matematik ve doğa arasındaki ilişki de sanıldığı kadar dikotomik de değildir. Aksine onlara göre Platon, günümüz "matematiksel fiziğinin" ilk fikir babalarından birisidir. Dolayısıyla onların nezdinde Platon, matematiksel ideaların "doğal işlevini" ilk fark eden böylece hem doğayı duyuşal verinin ötesinde "fizik bilimi" aracılığıyla görme yoluna gitmiş hem de duyulur nesnelerin bireysel, özel, değişken durumlarının ve özelliklerinin ötesinde bir doğa bilgisinin mümkünüğünü göstermeye çalışmış bir düşünürdür.⁹

O halde makalenin temel amacı yalnızca Platon'u tüm bilimsel gelişmelerin önünde bir engel, doğayı ihmal etmiş en azından küçümsemiş ve tüm gerçekliği ötelere bir yerlerde aradığına dair yaygın kanının sorgulanabilir olduğunu onun önemli yorumcularından örnekler ile göstermek, böylece geleneksel yorumların idea ve doğa arasında varsaydığı gerilimli ilişki tezine dair yorumların ve kanaatlerin sorgulanabilir olduğunu ve hatta olması gerektiğini göstermektir. Bu bağlamda makale kendini, Platon'un aşkın gerçekliği kanıtlamayı kendisine merkezi amaç edindiğine dair intibayı bırakan orta dönem diyaloglarından *Devlet* diyalogunun önemli pasajlarından ikisi olan "Bölünmüş Çizgi Analjisi"nin (509d - 511e) yer aldığı ve filozofun eğitiminde yer alması gereken "Bilim Sınıflaması"nın (522c - 534a) yer aldığı pasajlarla sınırlı tutacaktır. Bu pasajların seçimi keyfi olmaktan ziyade çoğu yorumcu tarafından Platon'un arkitektoniğini ve/ya felsefesinin bir tür özeti olarak kabul edilen pasajlar olmaları ve Platon felsefesinin nihai amacı olan "İyi İdeasına" giden yolun epistemik ve bilimsel aşamalarını içermesi nedeniyle.¹⁰ Böylece Platoncu metafiziğin temel metinleri/pasajları olarak kabul edilen pasajların bile

⁸ Arslan, *Aristoteles Cilt:3*, 42-47, 126-130.

⁹ Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 223-230, 349-350; Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 249-258, 289-284; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 201-213; Lutoslawski, *The Origin and Growth of Plato's Logic*, 295-310.

¹⁰ Cevizci, Ahmet, *Platon'un Bilgi Kuramı ve Bu Kuramda Duyusal Varlıkların Yeri*, Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1992, 134-138.

esasında genel intibanın aksine özünde ne kadar "bilimsel" amaçlar için kaleme alınmış olabileceği de gösterilmeye çalışılacaktır.¹¹

1. "Bölünmüş Çizgi Analojisi" Bağlamında İdea-Doğa İlişkisi:

Devlet diyalogunun altıncı kitabının sonunda Platon, iyi ideasına ulaşmak için gerekli olan bilgi, varlık ve zihin durumlarını içeren bir analogi sunar. Bu analogi dörde bölünmüş bir çizgi hayal edilmesini ister, bu çizginin iki ana bölümünü bilgi türü bakımından episteme (en iyi tercümesi ile bilimsel bilgi) ve doksa (sanı) ardından bu iki ana bölümün tekrar bölünmesi ile ikişer alt bölüm episteme alanı için "dianoia (anlama yetisi)" ve "noesis (akli sezgi)" zihin halleri, doksa alanı için ise "pistis (inanç)" ve "eikasias (bulanık görüntü alma)"dan oluşan dördü bir bölümlere ortaya çıkar.¹²

Makalenin kapsamını aşacağı için burada yalnızca idea-doğa ilişkisinin kuruluşu ile ilgili ana noktalara değinmekle yetinilecektir. Bu doğrultuda büyük çoğunluğunu Platon'un düalist metafizik görüşe sahip olduğunu ileri süren yorumcuların oluşturduğu grubun yorumuna göre Platon, burada düalist metafiziğine uygun olarak episteme ve doksa bilgi türü ayrımını ortaya atmıştır. Böylece kuşkusuz episteme, "idealar"la ilgili iken doksa ya da sanılar da "duyulur şeylerle" ilgili bilgi türüdür. Bu yorumun doğal bir sonucu olarak idealar ile doğa arasında aşılmaz bir bariyer söz konusudur. Bu bariyer yalnızca ontolojik değil

¹¹ Burada ilgili pasajların tercih edilmesinin nedeninin yanı sıra şu hususa da işaret edilmesi önemlidir. İfade edilen yorumcular için ve dahi tüm Platon yorumcuları için Timaios diyalogu hâlihazırda Platon'un doğa bilimlerini ele aldığı bir diyalogdur. Bu nedenle ilk bakışta çalışmada bu diyalogun da yer alması elzem gibi durmaktadır. Ancak belirtilen yorumcuları farklı kılan husus Timaios diyalogu üzerinden ortaya çıkmamaktadır. Aksine ifade edilen Platon yorumcuları için Platon'un teorik felsefesi empirik doğa bilimlerini de temellendiren "genel bir doğa bilgisi" ile ilgilidir ve bu alan Timaios diyalogu gibi son dönem diyaloglarından çok önce Platon'un ana problem alanıdır. Diğer bir ifade ile bu yorumcular için Timaios diyalogunda örneklendirilen doğa bilimleri Platon'da doğa epistemolojisi ya da doğa felsefesinin bir alt dalı olarak işlev görür. Dolayısıyla Timaios gibi doğa bilimlerini merkeze alan bir diyalog ifade edilen yorumcular için idea-doğa ilişkisi bakımından tali, idea-doğa bilimleri ilişkisi bakımından ise aslidir. Çalışma ağırlıklı olarak ilk konu üzerine eğilecektir ancak ilk konunun bazı örneklemelerini içermesi bakımından ikinci konuya da Timaios diyalogu ile ilişkilendirilmeksizin geçişler söz konusu olacaktır. Timaios merkezli Platon ve empirik doğa bilimleri arasındaki pozitif ilişki için bkz.: Cevizci, Ahmet, *Platon (Fikir Mimarları Dizisi-30 Yaz. & Yay. Haz. Ahmet Cevizci)*, İstanbul: Say Yayınları, 2014, 63-87; Salgar, Ercan, "Platon ve Doğa Bilimleri" içinde *Tabula Rasa Felsefe & Teoloji Dergisi* (Yıl: 2023, Sayı: 41); ¹² Cevizci, *Platon*, 88-90; Platon, *Toplu Diyaloglar I (çev. Hüseyin Demirhan)*, Ankara: Eos Yayınevi, 2007, 610-612.

aynı zamanda bu ontolojiye bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülen bilgi türleri nedeniyle epistemolojiktir. Dolayısıyla bu yorumlama biçimi nedeniyle idea ve doğa ilişkisi bölünmüş çizgi analogisi çerçevesinde neredeyse imkânsız hale gelecek ya da en iyi ihtimalle şeylerin pay alma ilişkisi nedeniyle ideaların birer kopyası, benzeri olmaları bakımından asıl-kopya ilişkisinden öteye geçemeyecektir.¹³

Platon'un düalist bir metafiziğe sahip olmadığı görüşünde olan yorumculara göre ise ifade edilen düşüncenin aksine Platon, doğanın epistemasi olabileceği görüşünü ileri sürmüş ve dahası doksa alanına ait olduğu ileri sürülen tüm bilgilerin (pistis ve eikasia) esasında doğanın yalnızca "görünür", "hissedilir" bilme tarzına ya da zihin durumuna (pathos) ait olan fenomenal tarafı ile ilgili olduğunu kabul etmişlerdir. Diğer bir ifade ile bu yorumculara göre Platon, doğanın sadece belirli bir "görme" biçimi ile görülmesini doksa kabul etmiş ve doğanın episteme çerçevesinde de "görülebileceğini" ileri sürmüştür. Öyle ki bu durum, Platon söz konusu olduğunda tamamıyla bir episteme alanı olarak görülmesi gereken matematik nesnelere dair bilgilerde bile geçerlidir. Üçgen, bir yönü ile doksa alanına ve pistis zihin durumuna ait iken farklı bir zihin durumu ile (dianoia) ele alındığında episteme haline gelmektedir. Bu anlayış çerçevesinde ifade edilen yorumlama biçimine göre idealar ve doğa karşıt "saflarda" olmak şöyle dursun idealar yalnızca doğanın objektif kavranılabilmesi, bilinebilmesi için Platon tarafından ortaya atılmış birer bilgi nesnesi ya da noetonlardır. Dolayısıyla episteme alanına giren daha doğru bir ifade ile epistemik bilgiye neden olan dianoia ve noesis zihin durumları doğayı ve tüm gerçekliği objektif bir bilgi sistemine kavuşturmak için bürünülmesi gereken bir zihin durumundan ibarettir. Bu zihin durumunun karşılık geldiği bilgi tarzı episteme ve bu zihin durumunun nesnesi ya da konusu ise objektif bilgilerin tamamı olarak epistemolojik ve bilimsel yasaların birer toplamı olan noetonlar, düşünce nesnelere ya da idealardır.¹⁴

Bu doğrultuda Platon'un bilimselci yorumu, çizgi analogisinin Platon tarafından süreklilik arz edecek şekilde ontolojik birlik temelinde tasarlandığını ileri sürmüştür. Daha açık bir ifade ile bu yorumu farklı kılan husus ve idea-doğa

¹³ Ross, *Plato's Theory of Ideas*, 58-68; Cevizci, *Platon*, 96-99; Guthrie, William Keith Chambers, *Yunan Felsefesi Tarihi IV Platon Hayatı ve Diyalogları: Erken Dönem (çev. Ahmet Ergenç)*, İstanbul: Kabalıcı Yay., 2021, 480-484.

¹⁴ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 243-258; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 201-213.

ilişkinde farklı bir bakış açısı getirmelerini sağlayan temel görüş, bölünmüş çizgi analogisinden düalist bir metafizik çıkarmak isteyen yorumcuların aksine bölünmüş çizgi analogisinin tek bir gerçekliğin farklı düşünsel ve/ya zihinsel ve epistemik seviyeler göstermekten başka bir işlevi olmadığını savunmalarıdır. Kuşkusuz bu bağlamda bölünmüş çizgi analogisinde ayrı birer bilgi sahası gibi görülen alanların esasında yukarıdan başlayarak aşağıya doğru bilginin temellendirilmesi bakımından bir süreklilik arz ettiği vurgulanmak istenmektedir. Böylece Platon'da idea-doğa ilişkisinin bütüncül bir epistemik perspektif ile çözüme kavuşturulduğu iddia edildiği gibi Platon'un ideal teorisini doğayı temellendirmek, açıklamak, doğal fenomenleri yasal bir düzen içinde kavramak için geliştirdiği de ileri sürülmüştür.¹⁵

Bilimselci yorumun bölünmüş çizgi analogisine dair yorumlarının temel iddiaları ise şu şekilde özetlenebilir:

I) Bölünmüş çizgi analogisi Platon'un bilgi aşamaları teorisidir ve insan zihninin mükemmel bilgiye ulaşmak için geçirdiği aşamaları ve dünyanın zihne sunduğu farklı görünüşleri açıklar. Çizginin dört bölümünün temsil ettiği ölçek bir aydınlık ölçeğidir -bilginin açık ve seçikliği ya da berraklığı ile ilgili- ve üst bilgi türünün aşağıdaki bilgi türünü temellendirip temellendiremeyeceği kriterine göre ortaya atılmış bir analogidir.

II) Zihnin farklı aşamalarda kavradığı nesnelere, düşünce nesnelere olmaları bakımından bir ayrıma tabi olduğunu ya da dünyanın farklı görünüşlerini temsil ettiğini unutmamak önemlidir. Aynı nesne, farklı insanlar tarafından farklı şekillerde anlaşılabilir. Bilgi edinme süreci, şeylerin en yüzeysel görünümünden en derin görünümüne doğru bir ilerlemedir.

III) Her aşamada, zihin bir önceki aşamaya göre daha fazla şey algılar. Somut bir nesne, onun yansımasından veya görüntüsünden daha fazlasını içerir. Bilim (diyalektik), dünyadaki somut nesnelere nihai gerçek olmadığını, gerçek bilginin nesnesinin bu somut nesnelere ilkeler ve kalıcı yasalar olduğunu ortaya koyar. Bu nedenle bilim, günlük görünüşleri, gündelik deneyimi aşarak bize dünyanın daha derin bir anlayışını sunar.¹⁶

¹⁵ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 238-242; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 189-191.

¹⁶ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 238-258; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 191-213; Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 223-230.

...Çünkü aynı nesne dediğimiz şey, farklı insanlar için çok farklı yönlerde sahiptir; örneğin, botanikçi ve botanik bilmeyen kişi, gözlerinin gittiği yere kadar aynı çiçeği görebilir, ancak onu tamamen farklı şekillerde anlarlar; birincisi için bu, tüm botanik yasalarının görüntüsüdür. Bunlar yüzeysellik ve derinlik dereceleri kadar müphemlik ve aydınlık dereceleri bakımından da farklılık gösterirler....Gerçek somut nesnede, onun sadece bir yansıması ya da resminde olduğundan daha fazlası vardır; ve bilim gelip de dünyadaki varlıklar olarak adlandırdığımız bu somut nesnelere nihai gerçek olmadığını, gerçekten bilinmeye değer olanın onların içerdiği ilkeler olduğunu, belirli bir bitki ya da hayvanın değil, tüm bu tür şeylerde görünen kalıcı ve tekdüze doğanın gerçek bilgisinin nesnesi olduğunu söylediğinde, o zaman bilim, gerçek dünyayı geride bırakıyor gibi görünse de, bize şeylerin sıradan görünümünün bize söylediğinden daha fazlasını söyler.¹⁷

Şimdi bu genel perspektiften sonra bu yorumlama tarzının önemli temsilcilerinin yorumlarını kılavuz olarak bölümümüz çizgi analojisi çerçevesinde Platon'un idea-doğa ilişkisini nasıl kurduğunun detaylarına geçilebilir. Ancak hemen belirtmelidir ki makale kapsamında idea-doğa ilişkisini ortaya çıkaracak yorumlara yer verilmekle yetinilecek, her bir alanın detaylarına inilmeyecektir.

Platon'a göre, dünyanın en yüzeysel görünümü, gerçeklik hakkında en az bilgi edindiğimiz zihin durumu ya da hali (pathos) "eikasia" olarak adlandırılır ve etimolojik olarak iki anlamı vardır: I) Tahmin; belirsiz bir inanç, genellikle görünüme veya yüzeye dayalıdır, II) İmge (Hayal) Algısı ya da imgesel algılama; nesnelere yalnızca imgeler olarak algılayan zihin durumu. Eikasia zihin durumu, belirsiz ve kesinlikten yoksun, imgeler ve yüzeysel görünüşlerle sınırlı iken nesnesi (düşünce nesnesi olarak) "imgeler", "gölgeler" veya "yansımalar" gibi yüzeysel ve belirsiz nitelikteki subjektif algılamamızdır.¹⁸

Eikasia bir tahmin, bir imgeden ibarettir, bir sonraki aşama olan pistis, eikasia ile "kesinlik", "netlik", "zamansal ve mekânsal süreklilik" gibi kriterler açısından karşıt olarak adlandırılır. Pistis, duyuşal bakımdan kesinlik hissidir. İnsanlar bir şeylere doğrudan temas ettiğinde, bu şeyler hakkında yalnızca

¹⁷ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 239-240.

¹⁸ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 241-246; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 193-194.

başkaları aracılığıyla bildiklerinden çok daha kesinlik hissederler. Pistis, yaşamın gerçek somut unsurları olarak adlandırdığımız şeyleri bildiğimiz zihinsel durumdur, her bir duyunun özel tanıklığının, şahitliğinin mümkün olduğu, çoğu kez birbirlerini desteleyebileceği, her bir bireyin doğrudan kendi duysal sezgisine konu olan diğer bir ifade ile aracısız bir duyu verisine ait olan bir zihin durumudur. Platon için bu tarz somut nesnelere tek gerçeklik olmasa bile onlar hakkında duysal kesinlik bağlamında ve subjektif olarak "imgelere" nazaran daha "sağlam bir kesinlik" hissederiz. Ancak bu kesinlik hissi gerek farklı bireysel tecrübelerimiz ile gerekse diğer bireysel varlıkların tecrübeleri ile karşılaştırıldığında ve hissedilen nesnenin değişimi, dönüşümü, oluş ve bozuluşu ile azalmaktadır.¹⁹

Özel olarak "doğru sanı", belirli ilkelere dayanan, deneyimlerimizin çoğuna uygun bir zihin durumudur. Ancak bu zihin durumunun yetersiz ya da nihai epistemik kesinlikten uzak olmasını sağlayan tarafı, belirli zaman ve mekân aralığındaki deneyimlerimize, deneyim nesnelere bağlı olması ve bu nesnelere özelliklerinin değişken ya da karakterlerinin sabit olmaması, çevresel faktörlere göre değişebilmesidir. Bu ise bu tarz bir zihin durumuna olan güvenimizi sarsmaktadır. O halde aynı zihin bu kez şu soruları sormaya yönelir: I) Eğer adalet, güzellik, eşitlik veya ağırlık gibi kavramlar farklı durumlarda bu kadar değişiyorsa, gerçekte ne olabilirler? II) Değişen ve çeşitlilik içeren "dünya"nın altında yatan bir birlik var mıdır? Bu sorular zihni, Platon'un "idealar" olarak adlandırdığı, değişen şeylerin temelini oluşturan ilkeleri veya yasaları aramaya iter.²⁰

Platon, bunu yapmaya başladığımızı söylediği zihinsel gelişim aşamasına dianoia adını verir. Bu aşamada, kişi duysal algılardan ziyade kavramlarla ilgilenir. Platon, dianoianın iki özelliğini belirtir: I) Duyumsanabilir şeylerle ilgilenir ve ilintilidir, ancak bunları duyumsanmayan bir şeyin "sembolik" ifadesi olarak kullanır; II) hipotezlerden veya postulatlardan yola çıkarak akıl yürütme yapar. Platon, dianoia'nın örnekleri olarak aritmetik ve geometriyi verir. Ancak Nettleship gibi Platon'un bilimselci yorumcuları, Platon'un dianoia bilme tarzının örnekleri olarak aritmetik ve geometriyi seçmesinin nedeninin dönemseldiğini ileri sürerler. Şöyle ki Platon'un elinde

¹⁹ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 247-250; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 194-196.

²⁰ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 247-250; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 194-196.

hipotezler temelinde sistematik ve tutarlı bir bilgi türü olarak yalnızca ifade edilen bilim dalları mevcuttu. Bu sebeple dianoia bilme tarzının karşılığı olarak yalnızca bu iki bilimi tercih etmekten başka şansı yoktu. Dolayısıyla Platon için aslında tüm hipotez temelli sistematik hale gelmiş bilimler ya da bilgiler dianoia alanına girmektedir. Örneğin; doğanın duyumsanan tarafı pistis zihin durumuna ait iken aynı doğanın matematiksel fizik ile kavranan, yasal hale getirilen, akledilir hale getirilen ya da getirilmiş tarafı kesinlikle dianoia zihin durumuna aittir ya da A. E. Taylor'ın verdiği örnekle modern evrimsel biyoloji adaptasyon hipotezi aracılığıyla tüm biyolojik gerçekliği açıkladığı için dianoia zihin durumuna sokulmalıdır.²¹

Dianoia zihin durumunun ya da onun karşılık geldiği düşünce nesnesi olarak referansta bulunduğu bilimlerin sembolik doğası söz konusudur. Bilimler özünde yalnızca deneyimlediğimiz nesnelere semboller olarak kullanır. Diğer bir ifade ile dünyadaki duyusal şeyleri, daha soyut kavramların temsilleri olarak görürler. Örneğin, bir botanikçi belirli bir bitki türünü temele alarak bitki kavramına ya da ideasına ulaşmaz, onu bitki ideasına ulaştıran ve onun için önemli olan genel olarak her bitkinin soyut özelliklerini anlamaktır ya da eğer belirli bir bitki türünü inceliyor ise o bitki türünü diğer bitki türünden ayıran özellikleri anlamaya, soyutlamaya çalışır. Diaonia bilme tarzı bu nedenle pistis bilme tarzından farklı olarak nesnesini öncelikle soyutlamak zorundadır. Çünkü bilim adamları, inceledikleri nesnelere birçok özelliğini göz ardı ederek belirli yönlerine odaklanırlar. Örneğin, bir geometriçi bir üçgenin boyutları, rengi veya malzemesiyle ilgilenmez. Onun ilgilendiği şey, üçgenin kenarları ve açıları arasındaki soyut ilişkilerdir.²²

İşte tam bu noktada dianoia bilme tarzı ile pistis bilme tarzının karşılık geldiği düşünce nesnelere arasındaki fark netleşir. "Görünür üçgen" terimi, duyularımızla algıladığımız üçgeni ifade ederek pistis bilme tarzının düşünce nesnesi iken, "akledilir üçgen" geometri biliminin incelediği soyut kavrama tekabül eden bir düşünce nesnesidir. Bu ayrım Platon'da akledilir ve duyulur üçgenler olmak üzere iki ayrı üçgen sınıfı olduğu anlamına gelmez. Daha açık bir ifade ile Platon için bu iki üçgenin farklı şeyler ya da farklı tözselliğe sahip varoluş

---

²¹ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 249-255; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 194-197; Taylor, A. E., *Plato The Man and His Work*, London: Methuen & Co. Ltd. 1955, 293.

²² Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 249-255; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 194-197.

tarzları olduğu düşünülmemelidir, ayrımın sadece aynı kavramın farklı yönlerini temsil ettiği fark edilmelidir. Duyulur üçgen ya da üçgenler hem tür bakımından ikiz kenar üçgen, dar açılı üçgen, eş kenar üçgen vb. gibi üçgen türlerinin özelliklerini barındırabileceği gibi aynı zamanda bireyselleşmesi ve somutlaşması neticesinde kazandığı boyutu, rengi, ağırlığı vb. gibi onu o yapan özüne ait niteliklerden ayrı kendine özgü bireysel özelliklere de sahiptir. Akledilir üçgen ise tüm bu özelliklerin ve türlerinde ayrılmış bir biçimde üçgen olmağın neligini ifade eder. Geometriciler, bu ek özellikleri genellikle hesaba katmazlar veya sadece sembolik olarak görürler. Böylece bilimin nesnelere hiçbir tekilde somutlaşmayan (örneğin; prototip üçgen budur denilerek gösterilemeyen) salt sembolik düzlemde kalan ama gerçeklik bakımından oluş ve bozuluşa sahip nesnelere çok daha gerçek olan daha doğru bir ifade ile nesnelligi ve geçerliliği olan bilgi nesnelere aittir.²³

Bilimin akla dayalı doğası tam olarak buradan gelir. Bilimlerin incelenmesi bizi duyularımızı terk etmeye ve aklımıza güvenmeye zorlar. Bilimsel araştırma, duyularımızı ve onlarla ilişkili çağrışımları bir kenara bırakarak nesnelere "akılsal" bir şekilde bakmayı gerektirir. Yani, belirli bir yasa veya ilkeyi anlamaya odaklanmalı ve diğer her şeyi göz ardı etmeliyiz. Bilimin sıradan, olağan ya da gündelik deneyimden farklılığı da bu yönü ile ortaya çıkar. Dianoia zihin hali ya da bilimsel bakış, ilk etapta sıradan çağrışımlarımızı bozar ve onun inceleme nesnesi sıradan deneyimlerimizden daha az gerçekmiş gibi görünebilir ancak epistemik bakımdan nesnelligi ve geçerliliği söz konusu olduğunda gündelik deneyimlerden çok daha gerçek bir zihin durumu ile karşı karşıya kalındığı görülecektir.²⁴

Platon'a göre dianoia, hipotezlerden yola çıkarak ilerler ancak güncel olarak kullanılan hipotez kavramının içeriği ile Platon'un kullandığı anlam arasında farklılıklar söz konusudur. Güncel anlamı ile hipotez özellikle empirik bilimlerdeki kullanımı ile geçici olarak doğru kabul edilen, gerçeklerle uyuşmadığı takdirde terk edilebilecek bir varsayım anlamına gelmektedir. Ancak Platon için hipotez kavramı bundan farklıdır. Platon'un hipotez tanımı, aslında daha yüksek bir "gerçeğe", "ilkeye", "yasaya" dayanan ya da onda temellenen, temellendirilmesi gereken, ancak kendi başına da daha doğru bir ifade ile kendi "bilgi sahası" açısından da nihai ve birincil olarak kabul edilen bir hakikati ifade

²³ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 249-255; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 194-197

²⁴ Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 223-230, 349-350

eder. Bu hakikatin mutlak doğruluğundan ya da yanlışlanabilmesinden sözü edilebilmesi ancak daha üst bir hipotezin varlığına bağlı olsa bile burada asıl olan bu hipotezin ilgili bilimin kendi içinde geçerliliğidir. Dolayısıyla Platon'un hipotez anlayışıyla bizim hipotez anlayışımızın ortak noktası, her iki durumda da "hipotezin" koşullu ve bağımlı olmasıdır. Ancak Platon'un "hipotezleri" geçici teoriler değil, tüm bilimlerin temelini oluşturan bilimsel gerçeklerdir.²⁵

Platon'un sıklıkla bilim prototipi olarak aldığı bilim dalları güncel olarak formal bilimler olarak ifade edilebilecek olan aritmetik ve geometridir. Geometri nokta, doğru, düzlem gibi varsayımlara ya da hipotezlere dayanırken aritmetik tek ve çift sayıların varlığına ya da bölünemez bir birim olarak monadın ya da 1'in varlığına dayanır ya da bunları hipotez olarak alır. Aritmetikçi ya da geometrici bunun hesabını vermek zorunda olmadığı gibi sayının ya da kesikli niceliğin varlığını ve boyutlu büyüklüğün varlığını, geometrik uzayın varlığını inkar ederse, aritmetik ve geometri çalışma olasılığını ortadan kaldırır ancak örneğin sayı bir başlangıç noktası (arkhe) olarak kabul edildiğinde ya da hipotez/varsayım olarak kabul edildiğinde, aritmetikçi onunla bağlantılı ve tutarlı bir şekilde akıl yürütür ve istediği herhangi bir özel aritmetik gerçeği böylece keşfeder. Aynı şekilde fizikçi madde ve hareket kavramlarıyla, biyolog yaşamla, ekonomist parayla, ahlakçı ahlakla başlar. Bunlar, en temel biçimleri ve niteliklerinden birkaçıyla birlikte, kendileriyle ilgilenen bilimlerin hipotezleridir ve her bilimin benzer şekilde kendi hipotezleri vardır.²⁶

Platon'un "hipotez" terimini kullanması, bu kavramların geçerliliklerinin başka gerçeklere bağlı olduğunu ima eder. Bunlar doğru olmadıkları için hipotez değildir, bunlar hipotezdir çünkü eğer şeyleri tamamen ve oldukları gibi görebilseydik, varlığın tek bir bütün (kozmos) olduğunu ve bu bütünün içinde çeşitli biçimlerin veya türlerin birbirine bağlı olduğunu görmemiz gerekirdi. Ancak aritmetikçi ve geometrici, kendi varlık biçimlerini tamamen bağımsız gibi ele alır ve onları açıklamadan varsayarlar. Bu varsayımlar, varlıkların birbirine bağlı bir bütünün unsurları olarak gösterilmesini (görülebilmesini) bekler.²⁷

---

²⁵ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 254-258; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 196-201.

²⁶ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 254-258; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 196-201.

²⁷ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 254-258; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 196-201.

Bu nedenle, başlangıç noktalarının varsayımsal olması ve gerçek veya tam bağlantıları içinde görülmemesi, "dianoia"nın bir eksikliğidir; çünkü bilimin idealinde mükemmel bağlantı ve mükemmel açıklama aranır. Bu ideal, bilgi talep ettiğimiz sürece tatmin olmaz. Neden diye sorabildiğiniz sürece, bilgi ideali istenen, yeterli "doygunluğa" erişemez. Neden diye sormak, bunun neye bağlı olduğunu sormakla aynı şeydir. Mükemmel bilgi, her şeyi koşulsuz bir ilkeye bağlı olarak görmek anlamına gelir. İnsan zihni böyle bir ilkeye bu aşamada asla ulaşamaz, ancak her zaman onu arar ve bu arayışta geride kaldığı sürece bilgi ideali için yeni bir aşama ya da "bakış" gereklidir. Bu bakış, aklın ya da zihin durumunun son aşaması olan "noesis"tir ve noesis "episteme"ye (gerçek bilgiye) giden yolu işaret eder.²⁸

Platon'da idea-doğa ilişkisinin doğru anlaşılabilmesi için dianoia alanı kadar ve belki de yanlış anlamaların daha fazla önüne geçilebilmesi için asıl üzerinde durulması gereken konu "noesis"ın, "episteme"nin ve bu zihin durumu ve bilgi türünün yöntemi ve aynı zamanda bilimi olan "diyalektiğin" gerçek anlamıdır. Çünkü aşkın, deneyimden tamamen bağımsız, kendinde gerçeklikler olarak idealara ve onların bilgisine erişildiği düşünülen böylece girişte ifade edilen Platon'un metafizik yorumunun asıl vurgusu bu alana ilişkindir. Bu doğrultuda Platon'un metafizik yorumu için noesis zihin hali aşkın, kendinde gerçeklik olarak ideaların dolaysız sezgisi anlamına gelir. Bu doğal fenomenlerin tamamen göz ardı edilmesini gerektiren bir alandır ve Platon'u metafizik bir filozof yapan da budur. Bilimselci yorumculara göre ise tam aksine bu zihinsel halin (akli sezginin) Platon tarafından kendi epistemik mimarisinin en yüksek aşamasına koyulmasının sebebi (akli sezginin), idealar ile doğa ilişkisinin tüm bütünselliği, bağıntısallığı, temellendirilmişliği, hiyerarşisi ile görülebilmesi içindir.²⁹

Platon'un tanımladığı şekliyle bu, saf bir idealdir; onu gerçekleştirmek insan aklının kapsamı dahilinde değildir. Ancak bu, onun neyi amaçlamamız gerektiğine ve bilginin neye yöneldiğine dair fikrini ifade eder. Bize, ilk olarak, içinde hiçbir duyu unsuru bulunmayan mükemmel bir zekâ durumunu içerdiğini söyler. İkinci olarak, hipotezlerin yokluğunu içerir; özel bilimlerin çeşitli ilkeleri hipotezler olarak değil, gerçekte oldukları gibi görülecektir, hepsi doğal olarak

²⁸ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 248-258; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 196-201.

²⁹ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 254-258, 277-289; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 196-201, 211-213.

dünyanın bir akıl dünyası olduğu gerçeğinden kaynaklanır; her biri bir üsttekine bir adımdır ve sonuçta hepsinin bağlı olduğu koşulsuz ilkeye götürür.³⁰

Mükemmel ya da kusursuz, saf zekâ ya da akıl durumundan Platon'un duyu algısını tamamen dışlamasının sebebi işte tam olarak burada netleşir. Her bir bilimsel hipotez git gide tüm duyuların "yasal" olan kısımlarını zaten içerecektir. Dolayısıyla daha alt kategoride bir hipotezden daha yukarıya doğru çıktıkça duyuusal bilginin verilerine ihtiyaç ortadan kalkacak ideadan ideaya akılsal çıkarımlar yapılmaya çalışılacaktır. Örnek olarak, bir geometrici tarafından dikkate alınan ve onun tarafından bir sembol olarak kullanılan herhangi bir nesneyi, örneğin bir üçgeni ele alalım. Gördük ki, onun hakkında düşündüğü gerçek nesne belirli bir üçgen değil, üçgenin kendisidir. Dolayısıyla, duyulur nesnede geometrici için nesne olmayan, ama onun düşüncesinin dışında kalan çok şey vardır. Bunu görmezden gelmesi, üçgeni üçgen yapan şeyi belli bir boyut ya da renkle karıştırmaması onun için son derece önemlidir. Aksi takdirde, on santimetre yüksekliğinde bir üçgen gördükten sonra, bir metre yüksekliğinde başka bir üçgen görmeye geldiğinde, üçgen olarak ikisinin özelliklerinin farklı olduğunu varsayacaktır. Üçgen olan nesnenin geometrici tarafından göz ardı edilen diğer özellikleri de yine başka bir duyunun ya da duyuusal verinin bilimsel araştırması yoluyla "aklileştirilecek", yasallaştırılacaktır. Örnekten devam edildiğinde geometricinin ihmal ettiği renk fenomeni bir optik öğrencisi tarafından, kimyasal bileşimi ya da ışık spektrumunu vb. yolu ile araştırılacaktır. Böylece her tekil nesne sayısız doğa yasasının buluşma noktası haline alacak ya da her tekil nesnede birçok idea iletişim halinde olacaktır. O zaman farklı bilim adamlarının bir nesnenin tüm özelliklerini tüketmek için çalışmaya koyuldukları hayal edildiğinde ve nesnenin tüm bu özelliklerinin -bir geometrici tarafından bir üçgenin "üçgenliğinin" tüm özellikleriyle anlaşılması gibi- yetkin bir şekilde anlaşılması tam bir "akledilebilirlik" kazanması sağlanacak böylece nesne bir dizi doğa yasasının ya da Platon'un idealar dediği şeyin birleştiği merkez haline gelmiş olacaktır. Dolayısıyla mükemmel bilgide duyu unsuru olmayacaktır; duyularımızın bize söylediği hiçbir şey gözden kaçmayacaktır, ama nesnenin her duyulur özelliği akledilir bir ideanın tezahürü olarak görülecektir. Böylece duyulur nesnelere onun için sürekli değişen ve kendileriyle sürekli çelişen

³⁰ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 254-258, 277-289; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 196-201, 211-213.

özelliklerin karışık bir toplamı değil, çeşitli kalıcı ve değişmez ideaların, yasaların ya da ilkelerin bir buluşma noktası olacaktır.³¹

İşte tüm bu ifade edilen bilişsel gelişim aşamalarının varmak istediği İyi ideasının anlamı da böylece netleşmiş olmaktadır. İyi ideası tam olarak ifade edilen her şeyin dünyadaki diğer her şeyle ilişkileri ve yakınlıkları temelinde ortaya çıkan yasal işleyişi ve bütünlüğü merkez alan bir kozmosun, evrensel bir zekanın bilimsel, epistemolojik bir kabulü ya da varsayımıdır. Bu en yüksek ve diğer her türlü bilimde içkin olan kendisi başka bir hipotez gerektirmeyen en yüksek iyidir. Her şey ifade edilen iyiye nispetle kavranılmaya çalışılır. Böylece gerçeğin tek bir parçasını, tek bir konuyu anladığımız oranda, herhangi bir yerden başlamanın ve onun içinde ve onunla en yakından bağlantılı konularda herhangi bir yere ulaşmanın mümkün olduğunu görürüz ve böyle bir zihin durumu, kelimenin tam anlamıyla noesistir ve idea-doğa ilişkisinin tam bir buluşması bu zihin hali ile mümkün olur. Tekraren her tekil şey iyiye nispetle yani evrensel yasallığa nispetle en ince ayrıntısına kadar böylece bilinir hale gelir, böylece doğanın "görünüşleri" içinde değil "gerçekliği" içinde bilinir hale gelir.³²

Şimdi bölünmüş çizgi analojisi çerçevesinde ortaya çıkan idea-doğa "pozitif" ilişkisini pekiştirmek amacıyla Platon'un bilimselci yorumu olarak isimlendirdiğimiz yorumun analoji ile bağlantılı olarak ortaya çıkan filozofun eğitimi ve bu eğitimde yer alan bilim sınıflaması konusundaki yorumlarına değinmek yerinde olacaktır.

2. Filozofun Eğitimi Bağlamında İdea-Doğa İlişkisi

İlk olarak, Platon'un Akademi'deki ve *Devlet* diyalogundaki ders planının ana hedefi koruyucu sınıfın en yüksek iyiye ya da iyi ideasına ulaşması için gerekli olan bilimsel saflığı sağlamaktır. İfade edilen bilimsel saflık öğrencilerin "gözlerini" oluş dünyasından varlık dünyasına doğru kaydirmalarına sebebiyet verecek diğer bir ifade ile duyuusal bilgilerden daha doğru bir ifade ile duyuya

³¹ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 254-258, 277-289; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 196-201, 211-213.

³² Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 254-258, 277-289; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 196-201, 211-213.

dayalı sanılardan gerçek, değişmez bilgilere doğru yani epistemeye doğru yükselişlerini sağlayacaktır.³³

Aristoksenos'un Aristoteles'ten aktardığına göre akademide "İyi Üzerine" dersler veren Platon, dinleyicileri sık sık hayrete düşürmüştür. Çünkü dersin adı gereği dinleyiciler Platon'dan "Yaşamaya değer hayat nedir?" şeklindeki etik soruların cevabını beklerken o, "aritmetik", "astronomi" gibi bilimlerden ve "sınır", "bir" gibi kavramlardan bahsetmiştir. Bu doğrultuda Platon'un bu vb. bilimleri zihni "iyinin izine" sokmak için kullandığı ve filozofu bu temel üzerine eğitmeyi amaçladığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Platon'un felsefesi için bilimler ve onların temsil ettiği epistemik gerçeklik başat öneme sahiptir.³⁴

Sayı, uzay ve hareket gibi temel kavramlar ya da idealar üzerine inşa edilmiş olan bu bilimler, zihnin "terbiye" edilmesi ve dahası evrenin düzenli, ahenkli ve en önemlisi yasal yapısını fark ettirmek içindir. Bu vb. bilimlerde zihnini ehliştiren bireyler, tüm gerçekliği ilahi bir zekanın ürünü gibi görmeye başlayabilir böylece duyu bilgisi ile sınırlı olarak bilgisini edindiğimiz görünür şeylerin "altında yatan" yasal düzenin bilincine erişerek gerçekliğin bilgisine erişebilir. Sayı, uzay ve hareket yasalarını fark eden kişiler iyi ideasının belli başlı "görünümlerine" şahit olarak -güncel bir ifade ile doğa yasalarının örneklerine tanıklık ederek- tüm gerçekliği iyi ideasının, yasallığın, düzenin perspektifinde görmeye başlayabilir.³⁵

Esasında Platon, *Phaidon* diyalogunda hipotezsiz hipotez arayışının doğa bilimlerinin ve tüm gerçekliğin kavranışı için vazgeçilmez bir öneme sahip olduğunu belirtmiştir.³⁶ *Devlet* diyalogunda ve ifade edilen şahitlikler doğrultusunda Platon bu ilkenin saf bilimler sisteminin tümünün öğrenilmesi ile diğer bir ifade ile entelektüel bir yükseliş ile kazanılabileceğini ileri sürmüştür. Bu yükselişin duyuusal bilgiden soyutlaşmayı sağlayan I) aritmetik, II) düzlem ya da iki boyutlu uzay ve III) üç boyutlu cisimler ya da uzay geometrisi, IV) astronomi ve V) müzikten geçtiği *Devlet* diyalogu ile sabittir. Ancak yükselişin ve iyi ideasının künhüne ulaşılabilmesi için nihai bilim diyalektiktir ki aşağıda

³³ Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 223-230; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 201-211; Platon, *Toplu Diyaloglar I*, 621.

³⁴ Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 223-230

³⁵ Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 223-230; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 201-211.

³⁶ Platon, *Phaidon Ruh Üzerine*, (çev. Nazile Kalaycı), İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012, 195-200

detaylandırılacağı gibi diyalektik esasında tüm bu bilimlere bütüncül bir perspektifte yaklaşabilme, onları bir bütün halinde görme ile ilgilidir. Eğer güncelleştirmek mümkün ise Platon için ifade edilen bilimlerin öğrenilmesi ve ardından bilimsel bilgileri temel alan bir bilim felsefesi ve bu bilim felsefesini de mümkün kılan -onu temellendirmeye ve açıklamaya çalışan- bir epistemoloji iyi ideasının bilgisine doğru koruyucuları yönlendirecektir.³⁷

Bu bilimleri Platon'un yapmadığı bir ayırım üzerinden statik ve dinamik olarak gruplandırmak yerinde olacaktır. Çünkü idea-doğa ilişkisi bağlamında özellikle dikkate değer nokta ideaların statik, değişmeyen yapısı ile doğal fenomenlerin değişen ve dönüşen, oluş ve bozuluşa tabi yapısı arasındaki gerilimli ilişkidir. Dolayısıyla Platon'un bilimselci yorumunu metafiziksel yorumundan farklı kılan asıl nokta statik konumdaki saf bilimlerin neliğinden ziyade dinamik olan diğer bir ifade ile içinde "hareket" unsuru barından bilimlerin neliği ve işlevi ile ilgilidir. Bu bağlamda bilimselci yorum için ruhu oluş dünyasından varlık dünyasına doğru yükseltme hedefinde olan Platonik eğitim modeli, doğal fenomenlerdeki hareketi ya da ruhu görmezden gelmek ya da gözlem ve deneyi tamamen göz ardı ederek ruhun yalnızca düşünce dünyasında kalmasını arzulamamıştır. Aksine statik bilimler kadar doğal fenomenlerdeki dinamik yapıları inceleyen bilimler de tam olarak idealar kuramının ve iyi ideasının bir konusu ya da parçası olarak belirlenmiştir.

Şimdi kısaca bu bilimlerle ilgili Platon'un görüşlerine değinmek ardından yorumlara yer vermek yerinde olacaktır.

Statik Bilimler:

1) Aritmetik

Aritmetik, faydacı ya da ticari amaçlar yerine, sadece düşüncenin yoluyla sayıların doğasını anlamak için incelenmelidir. Duyusal algının belirsizliği ve göreceliliği nedeniyle, gözlemlenen şeyler farklı bakış açılarıyla farklı görünebilir. Çünkü duyusal algı belirsiz ve görecelidir. Duyulara bir olarak görünen şey, başka bir bakış açısından çok olarak görünebilir. Bir sayıyı gördüğümüzü veya ona dokunduğumuzu söylersek, yanlış konuşmuş oluruz.

³⁷ Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 223-230; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 201-211; Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 270-277

Çünkü sayılar fiziksel nesnelere değildir. Örneğin, bir parmak hem bir hem de iki olarak algılanabilir. Görünür veya fiziksel bir birim bölünebilir ve bu nedenle hem bir hem de çok olabilir, ancak aritmetikçinin kendisine hipotez olarak aldığı "1"nin kendisi, "birliğin kendisi", "monad" ya da "1 ideası" bölünmezdir. Görünür ve fiziksel birimler zorunlu olarak birbirine eşit değildir, ancak aritmetikçinin birimleri mutlak olarak eşittir. Bu nedenle, bunları ayırt etmek ve duyu tarafından sunulan karmaşıklığı düşünceyle çözmek aritmetiğin işlevidir. Kısaca aritmetiğin amacı, sayıları kendi başlarına ele almaktır, görünür veya fiziksel sayıları daha doğru bir ifade ile görünüme gelen ya da duyusal örnekten soyutlanmış olan sayıyı değil. Aritmetik çalışmalarına eğitimsel değerini veren de zihinsel saflaşmaya yaptığı bu vb. katkılarıdır.³⁸

II) Düzlem Geometrisi

Geometri çalışmaları da faydacı amaçların ötesinde saf teorik amaçlar için kullanılmalıdır. Platon, gördüğümüz ve dokunduğumuz üçgenlerin (örneğin, kağıt üzerindeki diyagramlar) gerçek inceleme nesnelere olmadığını, bunun yerine gerçek nesneyi, yani görünmeyen ve dokunulamayan üçgenliği temsil eden semboller olduğunu savunur. Kuşkusuz üçgenliğin kendisi de yalnızca düşünülebilmesine rağmen, yine de görebildiğimiz ve dokunabildiğimiz şey hakkında düşünmenin bir sonucudur (mantıksal nedensellik değil zamansal nedensellik anlamında). Ancak geometrinin nesnelere bizim kurgularımızı sayesinde varlığa gelmeyen belirli ve zorunlu içsel uzamsal ilişkilerden oluşmaktadır. Bu durum da tıpkı aritmetikte olduğu gibi yine zihni öznellikten nesnellığe doğru kaydırıldığı ve filozof adayının bilgiyi saf haliyle yakalayabilmesine imkan tanıdığı için eğitsel değere sahiptir.³⁹

II) Katı Geometri

Devlet diyalogunda Sokrates, geometriden astronomiye geçmek üzereyken bu iki bilim arasında başka bir bilim olduğunu ancak bu bilimin henüz yeteri kadar gelişemediğini ileri sürer. Küp vb. üç boyutlu, uzunluk ve genişliğin yanı sıra derinliği de konu edinen bu bilim de Platon'un düşüncesinin saflaşması amacı ile gerekli gördüğü bir bilimdir.⁴⁰

³⁸ Platon, *Toplu Diyaloglar I*, 624-626.

³⁹ Platon, *Toplu Diyaloglar I*, 627-629

⁴⁰ Platon, *Toplu Diyaloglar I*, 627-629

Dinamik Bilimler:

IV) Astronomi

Bununla birlikte, Platon astronomi ve müziğe (armoniye) geldiğinde, bunları yazma biçimi ilk başta aşkını yorumu tümüyle destekler görünür. Platon bir insanın hayatı boyunca yıldızlara bakabileceğini ama yine de onların hareketleri hakkında hiçbir şey öğrenemeyeceğini, asıl bakılması gerekenin gerçek hız, gerçek hareket olduğunu söyler.⁴¹

Gökteki süsleri maddi şeylerin en güzelleri, en yetkinleri saymamız gerekir; ama görülür dünyanın malı olduklarına göre, gerçek süslerden, hareketlerden aşağıdır bunlar. Gerçek hareketlerse, saf çabukluk ve saf yavaşlığın gerçek sayıdaki ve bütün gerçek şekillerdeki, gerek birbirleriyle ilişkili, gerek kendi içlerindekiyle birlikte olan hareketleridir. Bunlar yalnız akıl ve düşünceyle kavranır, görmeyle değil. Yoksa sence öyle değil mi?⁴²

Şimdi bu ifadeler kuşkusuz ilk olarak şu soruyu akla getirmektedir: O, yıldızları, gökyüzünü, gezegenleri gözlemlemeden astronominin gerçeklerine ulaşılabilirliğini mi söylemek ister? Bilimselci yoruma göre Platon, yalnızca salt gözlemlerle hiçbir bilginin elde edilemeyeceğini ileri sürmekten başka bir şey yapmaz ve aksine günümüz matematiksel fiziğini öngörerek fiziksel gerçekliğe ancak belli başlı teoriler aracılığıyla yaklaşıldığında anlamlı olabileceğini dile getirmek ister.⁴³

...gök cisimlerinin görünür hareketleri tüm labirentimsi karmaşıklıklarıyla birlikte gerçek astronomiyle ancak bir geometricinin analiz ettiği diyagramların kendi bilimiyle ilişkili olduğu kadar ilişkilidir, yani bu görünür hareketler yalnızca birer örnek olarak ele alınmalıdır. Onlara çözüm değil, "problem" olarak yaklaşmalıyız. İncelememiz gereken şey gerçek hızın ve gerçek yavaşlığın birbirleriyle ilişkili olarak, gerçek sayılar ve gerçek

⁴¹ Platon, *Toplu Diyaloglar I*, 629-632

⁴² Platon, *Toplu Diyaloglar I*, 630.

⁴³ Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 223-230, 238-248; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 201-211; Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 270-277.

biçimler içinde hareket ettiği ve içeriklerini kendileriyle birlikte taşıdığı gerçek hareketlerdir.⁴⁴

Platon, gök cisimlerinin görünür hareketlerini gerçek hareketlerinden ayırmaya devam eder, ancak birincisinin olağan anlamda gerçek dışı olduğunu kastetmez. O da bizim yaptığımız gibi görünür hareket ile gerçek hareketi karşılaştırır. Hiç kimse Güneş'in hareketlerinin basit gözleminin bize onlar hakkındaki gerçeği söylediğini söyleyemez yine hiç kimse Güneş'in günün farklı zamanlarında gökyüzünde farklı yerlerde bulunduğuna dair basit gözlemin gerçek bir gözlem olmadığını varsaymaz; bu gerçek bir olgudur, gördüğümüz şeydir. Asıl soru bu gerçeği nasıl yorumlayacağımızdır. Bu yorumlama bir düşünce eylemidir; bu basit gözlemi ve diğerlerini bir araya getiririz ve sonunda hepsini mükemmel bir şekilde açıklayacak bir hipoteze ulaşana kadar bir görünümü diğeriyle düzeltiriz. Hepimizin bir anlamda sahip olduğumuz her deneyim eşit derecede gerçektir ancak hiç kimse sıradan bir gözlemcinin Newton ya da Kepler kadar astronominin gerçeklerine vakıf olduğunu ileri sürmez. Platon'un sözünü ettiği hareket yasalarının asıl gerçeklik olduğu benim gökyüzünde gözlemlediğim şeylerin ise gerçek olmadığı değildir. Burada gerçekler arasındaki fark, onları bilen insanların söyleyebilecekleri şeylerin miktarıyla ilgilidir. Benim gökyüzünü gözlemele olgum bana gökyüzü hakkında çok az şey söylerken Newton'ununki gibi büyük bir kuramsal genelleme sayısız olguyu birbirine bağlar ve içerir. *O halde Platon'un söylediği şey, gök cisimlerinin görünen hareketlerinin, gerçek hareketleri düşünmek için örnek ya da semboller olarak kullanılması gerektiğidir; bunların gerçek dışı olduğu değil, çünkü bunlar hayal, yanılısama ya da gerçek dışı değildir.*⁴⁵

Gök cisimlerinin görünür hareketleri, bizim onların görünür hareketleri olarak adlandırdığımız, büyük bir karmaşıklığa sahip olan ve ilk bakışta oldukça düzensiz görünen hareketlerdir. Bazen bir gezegen bir yönde istikrarlı bir şekilde ilerler, sonra tamamen durmuş gibi görünür ve başka bir zamanda ters yönde ilerliyor gibi görünür. Örneğin; gezegenlerin yolları ekvatora eğik olduğundan, görünen rotaları daireler değil spirallerdir ve bu nedenle, Merkür ve Venüs bir seferinde Güneş'ten daha hızlı hareket ederler, böylece Güneş'in önüne geçerler ve sabah yıldızları olarak görünürler; başka bir seferinde ise Güneş'in gerisinde kalırlar ve akşam yıldızları olarak görünürler. Aslında bu üç cisim her zaman

⁴⁴ Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 225-226.

⁴⁵ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 272-274.

birbirlerini geçmekte ve birbirleri tarafından geçilmektedirler. Bunun yanı sıra bazen sabit yıldızlar arasında durağan görünmek ya da hatta onlardan bir miktar ileride olmak için hızlarını artırıyor gibi görünürler; diğer zamanlarda ise yavaşlarlar ve geriye doğru bir hareketleri varmış gibi görünürler. Çözülmesi gereken "problem" de bundan başka bir şey değildir ve bu salt gözlemleme ile asla çözüme kavuşturulamaz çünkü problemin kaynağı bizzat gözlemlerimizdeki tutarsızlık, düzensizliktir. Platon'a göre bu durum doğru olamaz ve bu anormalliklerin bir açıklamasını bulana kadar ya da başka bir deyişle, bu hareketlerin bu görünür düzensizliklerini açıklayacak bir açıklamasını keşfedene kadar gezegenlerin hareketleri asla anlaşılmamış olarak kalacaktır.⁴⁶

Bilimselci yoruma göre Platon'da astronominin işlevi o halde göksel fenomenlerin görünürdeki karmaşıklığını açıklayacak en basit hipotezleri keşfetmektir. Nitekim bu sebeple Platon, Güneş anomalisini bilginlerine bir problem olarak sunmuş, bunun yanı sıra Eudoxos'un Dünya'nın merkezi konumu varsayımıyla tüm bu düzensizlikleri açıklamak için eşmerkezli küreler gibi bir hipotez icat ettiğinde bile Platon bu çözümü tatmin edici olarak kabul etmemiş diğer bir ifade ile Eudoxos'un yirmi yedi küre varsayımı yeterince basit, işlevsel ve açıklayıcı görmemiş konu hakkında farklı teorilerin imkanını zorlamıştır.⁴⁷

...M.S. altıncı yüzyılda, Akademi'nin kütüphanesine sahip olan Simplicius da, gök cisimlerinin hareketlerinin düzenli olması gerektiğini savunan Platon'un, gezegen hareketlerinin görünürdeki düzensizliğinin "görünüşleri kurtarmak" için hangi hipotezle açıklanabileceğini bulmayı bir problem olarak ortaya attığını söyler.⁴⁸

Bu vb. deliller bilimselci yoruma göre Platon'un astronomisini hayali bir "ideal cennete" gönderme yapan olarak yorumlayanlar için "ölümcüldür". Çünkü eğer astronomi özünde saf düşüncede ortaya çıkan geometrik çalışmaların ötesinde hiçbir anlam ifade etmeseydi, sadece bu tarz çalışmalar için tetikleyici konumda olmanın ötesinde bir anlam ifade etmeseydi Platon'un gezegenlerin hareketlerinin düzensizliği konusunda kendini rahatsız hissetmesi ve

⁴⁶ Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 345-346; *Platonism*, 96-110.

⁴⁷ Lloyd, *Eski Yunan'da Bilim Thales'ten Hristiyanlığın Doğuşuna*, 138-139; Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 338-349.

⁴⁸ Burnet, *Platonism*, 105-106.

gezegenlerin görünen hareketlerinin açıklanabilmesi için bir hipotez ileri sürülmesini istemesinin bir anlamı kalmazdı.⁴⁹

Şimdi bütün bunların Platon'un felsefi konumuna nasıl bir ışık tuttuğunu görelim. İlk olarak, çözülmesi gereken sorun görünür göklerin fenomenleridir ve baştan sona varsayım, bunların anlaşılabilir bir açıklamasını vermenin mümkün olduğudur. Gezegen hareketlerinin tekdüzeliğini duyulur dünyanın eksikliklerine ya da daha sonra popüler Platonculuğun yaptığı gibi maddeye ya da kötü bir dünya-ruhuna atfederek zorluktan kaçma girişimi yoktur. Fenomenleri hayali olarak göstermeye yönelik herhangi bir girişim de yoktur; aksine, araştırmanın tüm amacı onları "kurtarmaktır". Görünüşler tam olarak oldukları gibi kalır, sadece artık ne anlama geldiklerini biliriz. Akledilebilir olan ile hissedilebilir olan arasındaki uçurum şimdiye kadar kapatılmıştır; gök cisimlerinin görünür hareketleri akledilebilir bir sisteme havale edilmiştir ya da başka bir deyişle, İyî'nin ışığında görülmüşlerdir.⁵⁰

V) Harmonik

Bir sonraki çalışma, Pisagorcuların Astronomi'nin karşılığı olarak gördükleri Armoni'dir. Biri gözle algılanan hareketlerle ilgilendiği gibi, diğeri de kulakla algılanan hareketlerle (sesin hareketi ya da ses üreten cisimlerin hareketi) ilgilenir. Platon hareketin pek çok dalı olduğunu söyler ama o sadece iki tanesini ele alır: gözle görülen gök cisimlerinin hareketi ve kulağa ses veren cisimlerin hareketi. Burada yine, ses biliminin gerçekte duyduklarımızla keşfedebileceğini ve bunlardan ibaret olduğunu ve en iyi kulağa sahip olan ve en küçük aralıkları takdir edebilen kişinin ses yasalarının çoğunu bildiğini düşünen profesyonel müzisyenlere gülerek başlar. Burada da Platon, müzik önemsizdir, sesler sadece armonik olarak çözümlenmelidir demek istemez o yalnızca hassas bir kulağa sahip olmakla bir ses bilimci ya da müzikolog olunamayacağını ileri sürer. Çünkü sesler ne kadar dinlenirse dinlenilsin, müzikal skalanın dayandığı ilkeleri gösteremez.⁵¹

⁴⁹ Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 348-349.

⁵⁰ Burnet, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, 348-349.

⁵¹ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 274-276; Platon, *Toplu Diyaloglar I*, 631-632.

V) Diyalektik

Özel bilimlerin kusuru, hiçbir bütünsel açıklama yapamamaları ve bu nedenle hipotezlere bağlı olmalarıdır. Dahası, *Devlet*'te benimsenen bilim görüşü gerçekten de özel bilimlerin hipotezlerinin yok edilmesini gerektirmektedir. İdeal olan, aritmetik, geometri ve diğerlerinin tek bir bilime indirgenmesidir ve özel hipotezleri kaldığı sürece bu yapılamaz. Ancak bunlar ortadan kaldırıldığında, artık bir postulat olmayan ilk ilkeye (İyi İdeasına) yükselebiliriz. Böylece tüm bilim bir tür teleolojik cebire yani diyalektiğe indirgenmiş olur.⁵²

Buna göre diyalektik, bilgi yöntemi anlamında, birleştirme/toplama ve bölmeden oluşan ikili bir süreç olacaktır (sunagoge-diairesis). Bu şu anlama gelir; "Tümevarımsal" akıl yürütmede, bir dizi farklı örnekle başlanır ve bunların bir sabit ilkesi, yasası bulmaya çalışılır, bu da ilke olarak birleştirme ya da toplama anlamına gelir. "Tümdengelim" akıl yürütmesinde ise, belirli bir kavram ya da olgu ile başlanılır ve o, belirli uygulamaları ya da örneklemeleri içinde takip edilir, genel ilkenin yeni bir duruma nasıl uygulandığı ya da "bir" in kendisini "çok" ta nasıl tikelleştirdiği böylece ortaya çıkar bu da bu "bölme"ye karşılık gelir. Bu yöntem öncelikle duyulur şeylerin çokluğu içinde birliğin unsurları olarak ideaları bulma ile ilgilidir ancak aynı yöntemin *Devlet* diyalogunda ifade edilen daha ileri uygulaması da söz konusudur bu her ideanın diğer idealarla ilişkilisidir ve nihayetinde bu da şeylerin tüm ideaların birbiri ile ilişkisi, bağı aracılığıyla ortaya çıktığı ve gerçekliğin tek bir sistem oluşturduğu anlamına gelir.⁵³

Mükemmel bilgi, tüm şeylerin kendilerini mükemmel bir şekilde bağlantılı bir düzen olarak sunduğu bir zihin durumudur. En küçük ayrıntısına kadar her parçanın uygun bir yere sahip olduğu ve zihin tarafından nihayetinde diğer her parçayla ve hepsini bir yapan ilkeyle bağlantılı olduğu görülen bir düzen. Böylece şeyleri tanımlayabilmek, yani onun hakkında doğru bir kavrayışa sahip olmak, onun hangi idea ya da ideaların tam olarak hangi modifikasyonu olduğunu görebilmektir. Diğer bir ifade ile herhangi bir şeyi açıklamak ya da sınıflandırmak, ona bilgi şemasındaki yerini vermektir ve onu tanımlamak da aynı şeydir. Elbette bu, yalnızca sıradan anlamda mantıksal süreç dediğimiz şeyle gerçekleşmez; bu ancak tüm olgular dünyasının gözlemimize açık olmasıyla mümkün olur. Dolayısıyla diyalektik, diğer bilimlerin yanında var olan bir bilim

⁵² Burnet, *Platonism*, 96-110.

⁵³ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 282-289; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 211-213.

dalı değildir. Bu kelime ya insan düşüncesinin ilgilendiği tüm sorulara farklı durumlarda farklı şekilde uygulanacak evrensel bir yöntem için ya da tüm bilimlerin sistemi olan ideal bir bilim için kullanılabilir.⁵⁴

Son olarak bilimselci yorumun filozofun eğitiminin geçtiği pasajlara yönelik genel yorumunu şu alıntı ile bitirmek konuyu özetler nitelikte olacaktır:

...Kuşkusuz bu yanlış anlamaya sık sık fırsat verir, ama kendisi duyulur olanla düşünülür olan arasına keskin bir çizgi çekmez; çünkü duyulur olanı sürekli olarak düşünülür olanın görünümü, imgesi, iması olarak adlandırır; biri özünde diğeriyle ilişkilidir. Yaptığı şey, tüm bilim ve felsefenin gerçekten dayandığı gerçeği, hakikatin gerçekten basit duyularla (terimin normal olarak anlaşıldığı şekliyle) ya da bunların herhangi bir kombinasyonu ile değil, düşünceyle bulunduğunu ve bu nedenle hakikatin şimdiye kadar duyulur değil, anlaşılır bir şey olduğunu fark etmek ve güçlü bir şekilde çalışmaktır; duyunun bir yorumudur ya da onun söyleyeceği gibi, duyulur deneyim onun bir simgesidir ya da onun bir yeniden üretimidir ya da ona katılır.⁵⁵

Sonuç

Platon'un geleneksel olarak kabul gören "öte-dünyacı", "empirik bilimlere ve duyusal gerçekliğe karşı mesafeli bir yaklaşım sergileyen", "matematiksel ve saf akılsal bilgiler dışında herhangi bir bilgiyi mümkün görmeyen" düşünür imajı bu çalışmada gösterildiği şekli ile oldukça yoruma açık bir konudur. İlk bakışta felsefe tarihçilerinin üzerinde uzlaşıya vardığı düşünülen bu imajın esasında birçok Platon yorumcusu tarafından kabul edilmediği görülmektedir. Platon'un bilimselci yorumu şeklinde görüşleri açıklanmaya ve toparlanmaya çalışılan bu yorumcuların belki de en temel iddiası Platon'un düalist bir ontolojiye sahip olmadığı bu sebeple bilgi, varlık ve değer konusundaki görüşlerini, doğal fenomenleri göz ardı ederek oluşturmadığıdır. Diğer bir ifade ile bilimselci yorum referans alındığında Platon, mutlak düalizmi benimseyerek duyusal gerçekliği bir kenara koymamış, ilgili bilimlere duyusal gerçeklikten "kopmak" için ileri sürmemiştir. Aksine duyusal gerçekliğin

⁵⁴ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 282-289; Natorp, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism*, 211-213.

⁵⁵ Nettleship, *Lectures on the Republic of Plato*, 275-276

"duyularımız" aracılığıyla ortaya çıkan "duyumsanan yönünün" göreceli ve değişken yapısının altında yatan "gerçekliği" kavramaya çalışmıştır. Böylece olguları kurtarmaya, mutlak düalizmi yıkmaya çalışmıştır.

Bu doğrultuda sık sık Platon'a atfedilen görünüş ve gerçeklik ayrımı da Platon için bir tarafta "hayali varlıklar olarak görünüşlerin" diğer taraftan "kendinde gerçeklikler olarak idealarin" mevcut olduğu bir ayrıma işaret etmez. Görünüş ve gerçeklik ayrımı yalnızca aynı dünyanın "akledilir ya da yasal kavranışı" ile "duyularımız aracılığıyla kazanılan öznel ve keyfi kavranılışı" arasındaki farka işaret eder. Bu doğrultuda bilimselci yorum genel olarak Platon'un, özel olarak da burada yer verilen pasajların asıl amacının doğal fenomenlerin, bireysel ve göreceli "duyusal bilgilere" bağlı algılanışını aşarak onların saf aklın ışığında "nesnel, genel-geçer, yasal" bir tarzda yeniden algılanışına zemin hazırlamaktır. Ve böylece duyumsanabilir olanı aşamalı olarak akledilebilir hale getirmektir.

Platon'un çeşitli bilimler aracılığıyla ortaya koymaya çalıştığı entelektüel yükselişin amacı da o halde her bir tekilin "tümel bir kavrayış" aracılığıyla bilimsel sistem içerisindeki kesin, değişmez yerini tespit etmektir. Dolayısıyla eğer ifade edilen yorumlar doğru kabul edilir ise Platon'un tekilleri tümel tarzda bilme arzusu ve dahası bu bağlamda kozmosun yasal yapısına vurgusu onu oldukça modern bir doğa filozofu haline getirmektedir. Bu konuda bilimselci yorumun önemli bir temsilcisi olan Burnet'in ifadeleri ise şu şekildedir:

...Rönesans'la ilgili en ilginç şey, büyük akıl hocalarının bu konularda Aristoteles'ten Platon'a geri dönme ve böylece modern bilimi kurma şeklidir. Kopernik, Kepler ve Galileo'nun kendilerini Pythagoras ve Platon'un Aristoteles tarafından kesintiye uğratılan çalışmalarını sürdürüyor olarak gördükleri bir gerçektir ve onların zamanından beri astronominin Platon'un ilk ortaya koyduğu çizgide istikrarlı bir şekilde ilerlediği de bir gerçektir. Astronominin neden bu kadar uzun bir duraklama dönemi geçirdiğini kendimize sormamız gerekir.⁵⁶

Son olarak Platon'u bir tür bilim düşmanı ve bilimsel gelişmenin önünde bir engel olarak gören Lange'nin eğer burada gösterilmeye çalışılan bilimselci yorumun Platon felsefesine dair anlayışı kabul edilir ise aşağıda verilen alıntıdaki

⁵⁶ Burnet, Platonism, 108-109.

övgülerini Antik Yunan'daki tutarlı materyalizme değil Platon'a yapması daha yerinde olurdu:

...Tutarlı materyalizmin duyusal dünyaya bir düzen ve uyum getirmekte bütün diğer sistemlerden daha başarılı olduğunu ve insanın kendisini ve bütün eylemlerini genel doğa yasalarının özel bir hali olarak görmekle mantıklı davrandığını görmüştük...⁵⁷

---

⁵⁷ Lange, Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi I-II, 86.

KAYNAKÇA

- Arslan, Ahmet, *Aristoteles Cilt:3*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a Cilt:2*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Burnet, John, *Greek Philosophy Part I Thales to Plato*, London: Macmillan and Co, 1928.
- Burnet, John, *Platonism*, Berkeley: University of California Press, 1928.
- Cevizci, Ahmet, *Platon (Fikir Mimarları Dizisi-30 Yaz. & Yay. Haz. Ahmet Cevizci)*, İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Cevizci, Ahmet, *Platon'un Bilgi Kuramı ve Bu Kuramda Duyusal Varlıkların Yeri*, Ankara: Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1992.
- Collingwood, R.G., *Doğa Tasarımı (çev. Kurtuluş Dinçer)*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999.
- Copleston, F., *Platon, Felsefe Tarihi Yunanistan ve Roma Cilt:1 Bölüm:B (çev. Aziz Yardımlı)*, İstanbul: İdea Yayınevi, 2013
- Guthrie, William Keith Chambers, *Yunan Felsefesi Tarihi IV Platon Hayatı ve Diyalogları: Erken Dönem (çev. Ahmet Ergenç)*, İstanbul: Kabalcı Yay., 2021.
- Lange, F., Albert, *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi I-II (çev. Prof. Dr. Ahmet Arslan)*, İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016.
- Lloyd, G. E. R., *Eski Yunan'da Bilim Thales'ten Hristiyanlığın Doğuşuna (çev. Fatih Özeş)*, İstanbul: Say Yayınları, 2022.
- Lutoslawski Wincenty, *The Origin and Growth of Plato's Logic*, London: Longmans, Green, And Co., 1897.
- Natorp, Paul, *Plato's Theory of Ideas An Introduction to Idealism (Ed. & Trans. Vasilis Politis)*, Germany: Academia Verlag; Sankt Augustin 2004.
- Nettleship, Richard Lewis, *Lectures on the Republic of Plato*, London: Oxford University Press, 1922.
- Platon, *Phaidon Ruh Üzerine, (çev. Nazile Kalaycı)*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012.
- Platon, *Timaios, (çev. Furkan Akdemir)*, İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Platon, *Toplu Diyaloglar I*, Ankara: Eos Yayınevi, 2007.
- Ross, Sir William David, *Plato's Theory of Ideas*, London: Oxford University Press, 1951.
- Salğar, Ercan, "Platon ve Doğa Bilimleri", *Tabula Rasa Felsefe & Teoloji Dergisi* (Yıl: 2023, Sayı: 41). Erişim Tarihi: 12.08.2024
- Taylor, A. E., *Plato The Man and His Work*, London: Methuen & Co. Ltd. 1955.